

William Julius Wilson: *More than just Race. Being Black and Poor in the Inner City.* New York: W. W. Norton & Company, Inc 2010, 190 s.

William Julius Wilson je americkým sociológom, ktorý v súčasnosti pôsobí ako profesor na univerzite v Harvarde. Viac než dvadsať rokov pôsobil na univerzite v Chicagu a v jeho tvorbe je preto cítiť vplyv prístupu chicagskej školy k výskumu mesta. Je držiteľom množstva čestných doktorátov z prestížnych univerzít celého sveta a za svoju akademickú tvorbu získal tiež niekoľko významných ocenení. Vo svojich výskumoch sa zaoberá predovšetkým problematikou sociálnych nerovností, mestskej chudoby a najmä vplyvu rasy a etnicity na postavenie a šance v spoločnosti. Je autorom piatich monografií, z ktorých bohužiaľ ani jedna nebola zatiaľ preložená do češtiny či slovenčiny, a veľkého množstva článkov. Časťou verejnosti je považovaný za kontroverzného akademika kvôli nie úplne prijímaným pohľadom na rolu rasy v umiestnení v rámci spoločenskej štruktúry. Jeho výskumy a závery sa nedajú jednoznačne umiestniť v rámci politického spektra, čo vedie k tomu, že bývajú využívané na podporu konkrétnych politik predstavitelmi konzervatívneho krídla rovnako ako predstavitelmi liberálneho krídla.

Recenzovaná kniha, ako už napovedá jej názov (*Viac než rasa. Byť černochoom a chudobným vo vnútornom meste*), sa venuje tomu, do akej miery je postavenie jednotlivcov v americkej spoločnosti a ich šance na úspech ovplyvnené rasovou a etnickou príslušnosťou, či životom v podmienkach koncentrovanej chudoby. Wilson sa veľmi výrazne vymedzuje voči teórii kultúry chudoby či pojmu „underclass“ tak ako ich poznáme od autorov ako Lewis, Murray či Auletta a na rozdiel od nich vidí hlavné príčiny chudoby v živote v segregovaných oblastiach, kde sú veľmi obmedzené ich možnosti nielen na nájdenie platného zamestnania, ale aj na dôstojný a bezpečný život. Celou knihou sa nesie otázka, do akej miery je za situáciu černochoov v Amerike a za výskyt koncentrovanej chudoby vo vnútorných mestách zodpovedná kultúra a do akej miery je výsledkom štrukturálnych faktorov. Wilson prichádza so zdanlivo banálnym tvrdením, že situáciu koncentrovanej chudoby ovplyvňujú viac štrukturálne faktory než kultúrne, ale oproti jeho minulým prácam je to posun, pretože doteraz vnímal kultúru len ako určitý vedľajší produkt štrukturálnych síl a tentokrát už jej prisudzuje významnejšiu funkciu: „kultúra nie je len produktom štruktúry bez akejkoľvek nezávislej či autonómnej moci. Hoci sú kultúrne sily často generované, sprostredkované a posilňované štruktúrami, v niektorých prípadoch sú štruktúry utvárané alebo posilňované kultúrnymi silami“ (154).

Kniha vychádza zo štatistických dát, ale aj etnografického výskumu vo vnútorných mestách a Wilson tiež čitateľa zoznamuje s vlastnými skúsenosťami černošského muža, ktorý sa bežne pohybuje v prostredí majority. Pre svoju prácu vypracoval model, v ktorom je situácia koncentrovanej chudoby postavená ako výslednica vplyvov sociálnej štruktúry a kultúry. Sociálnu štruktúru ďalej delí na **sociálne akty** a **sociálne procesy**, pričom za sociálne akty považuje činnosti, pri ktorých jedinec alebo skupina využíva svoju moc nad inými a radí sem diskrimináciu, stigmatizáciu, stereotypizáciu a vylučovanie z určitých zoskupení; za sociálne procesy označuje mašinériu spoločnosti – tie procesy, ktoré prispievajú k vylúčeniu ľudí či skupín na základe rasy a etnicity - tieto ďalej delí na priame a nepriame, podľa toho, či sú primárne zamerané na príslušníkov rasovej či inej menšiny alebo ich vplyv len nepriamo pôsobí cez aktuálne postavenie príslušníkov tejto menšiny v štruktúre spoločnosti. Kultúru chápe ako **zdieľané názory** a **spôsoby jednania** a tieto tiež ešte rozdeľuje podľa toho, či sa jedná o odlišnosti dané životom v izolácii a vytvorením spoločnej skupinovej identity alebo pohľady majority na odlišnú rasu. Tieto pohľady majority do veľkej miery ovplyvňujú situáciu chudobných, pretože prevláda presvedčenie, že chudobní si za svoju situáciu môžu sami (v Česku je tento postoj najviac viditeľný v prípade chudoby Rómov) a málo ľudí je ochotných

pripustiť, že práve „väčšie sily pôsobiace v spoločnosti – segregácia, diskriminácia, nedostatok ekonomických príležitostí a zlyhávajúce verejné školy – negatívne ovplyvňujú chudobných z vnútorných miest“ (27). Práve na túto skutočnosť upozorňuje Wilson vo svojej novej knihe, a preto má určite čo ponúknuť aj čitateľom - predovšetkým odbornej verejnosti v Česku, či celkovo v Európe (aj napriek tomu, že opisuje realitu amerických veľkomiest).

Viac než rasa je štruktúrovaná veľmi prehľadne - ako učebnica: v každej kapitole Wilson najprv predstaví sledovanú tému, potom načrtne, ako v rámci nej pôsobia zvlášť kultúrne a štrukturálne faktory a v závere ukáže, ako spolupôsobia a ovplyvňujú sa. Prvá a posledná kapitola prehľadne zoznamujú čitateľa s vplyvom konkrétnych faktorov, udalostí a zmien na rasovú nerovnosť v americkej spoločnosti. V úvode je hlavná pozornosť venovaná štrukturálnym faktorom. V závere autor veľmi logicky zjednocuje vplyvy štrukturálnych a kultúrnych faktorov v súlade so svojím modelom situácie koncentrovanej chudoby. **Druhá** kapitola sa tak už venuje silám pôsobiacim na koncentráciu chudoby a viac pozornosti venuje tým, ktoré situáciu černochovo ovplyvnili len nepriamo, pretože tieto bývajú v akademických debatách často zanedbávané a pritom hrajú kľúčovú úlohu pri utváraní a udržovaní spoločenských nerovností. Podľa Wilsona sa jedná predovšetkým o budovanie diaľnic priamo cez chudobné štvrte, kde vytvárajú nepreniknuteľné bariéry, výraznejšiu politickú a ekonomickú podporu predmestí a rôzne typy ponúk, ktoré podporovali vysťahovávanie z centier miest, ale tiež obnovu mestských bytov, ktorá pomohla so sťahovaním len tým úplne najchudobnejším rodinám, ako aj o presun verejných finančných prostriedkov z miest na predmestia a satelity, čím veľké mestá stratili prostriedky, ktorými by sa mohli vyrovnáť so zhoršujúcou sa celkovou situáciou. Mestá sa tak podľa Wilsona stali synonymom pre nebezpečné miesta, kde prevládajú drogy, AIDS a bezdomovstvo. **Tretia** kapitola je venovaná ekonomickým ťažkostiam černošských mužov a Wilson tu vysvetľuje, prečo je pre nich prakticky nemožné nájsť slušnú prácu, či sa aj pri niekoľkých zamestnaniach dostatočne postarať o rodinu. Aj v tomto prípade je presvedčený, že štrukturálne vplyvy ako zníženie dopytu po nízko-kvalifikovaných pracovníkoch, či zvýšenie miery uväzňovania hrajú prím, ale sú dopĺňované kultúrnymi danosťami, za ktoré v tomto prípade považuje predovšetkým vzájomnú nedôveru a absenciu spolupráce a podpory v rámci geta. V reakcii na tieto okolnosti si obyvatelia rozvinú často veľmi kreatívne mechanizmy, ktorými sa so situáciou rasovej a economickej podradenosti vyrovnávajú, čo vedie k používaniu neformálnych kódov správania, ktoré sú obvykle v priamom rozpore so správaním, ktoré je bežné v majoritnej spoločnosti. **Štvrtá** kapitola sa venuje fragmentácii chudobnej černošskej rodiny a Wilson upozorňuje, že je potrebné sa zamerať na jedinečné kultúrne rámce, ktoré sa vyvinú za odlišných priestorových a kontextových okolností a nie na hodnoty ľudí ako členov etnickej či rasovej skupiny. Meniace sa vzorce formovania černošskej rodiny nie sú len problémom chudobných černochovo, ale sú súčasťou širších spoločenských trendov. Z hľadiska kultúrnych špecifik nie je najdôležitejšie to, že sa jedná o černochovo, ale skôr to, že žijú väčšinou v rasovo segregovaných getách, kde je chudoba, nezamestnanosť a nedostatok príležitostí kumulatívne zhoršený problémom odlišnej rasy. V tejto súvislosti sa jeho pohľad prekrýva s diskusiou, ktorú rozpútali v českých podmienkach Jakoubek a Hirt ohľadom otázky rómskej kultúry a kultúry chudoby.

Pre akúkoľvek spoločnosť, ktorá sa snaží vyrovnáť so spolunažívaním odlišných kultúrnych a rasových skupín, a teda aj pre českú spoločnosť, je obzvlášť užitočná Wilsonova diskusia o úlohe politiky v rámcovaní chudoby. Podľa Wilsona politickí lídri do veľkej miery formujú argumenty a celkový pohľad spoločnosti na otázku chudoby a jej rôznych prienikov s problematikou rasy a etnicity, ale „aby bolo možné posunúť politické rámce k vyrovnanejšej diskusii, sú potrebné snahy nielen v politických radách, ale aj zo strany zaniatených občanov a odborníkov“ (138), politici si však rozhodne nemôžu nad problémom umyť ruky alebo ho naopak využívať na získanie politickej podpory prostredníctvom nenávisťných a rasistických

vyhlásení a aktivit. Zaujímavé je aj Wilsonovo zistenie v súvislosti s rôznym pohľadom verejnosti na afirmatívne akcie, pretože zistil, že väčšina Američanov neschvaľuje politiky, ktoré priamo preferujú černošské obyvateľstvo (ako napríklad kvóty), ale súčasne súhlasí s politikami, ktoré zvyšujú ich možnosti a príležitosti.

„Výzvou pre tých, ktorí sa snažia zmeniť situáciu chudobných a marginalizovaných je dať jej taký rámec, ktorý prispeje k uvedomeniu si americkej verejnosti, že najsilnejšími silami formujúcimi individuálne a rodinné odpovede sú štrukturálne sily a že programy podporujúce kultúrnu jedinečnosť sú síce žiaduce, ale musia byť kombinované so silnou snahou bojovať proti štrukturálnym nerovnostiam” (141). V tomto podľa môjho názoru spočíva najdôležitejšie poslanstvo celej knihy - na jednej strane si musíme uvedomiť, že súčasné nerovnosti v českej spoločnosti sú spôsobené predovšetkým neosobnými spoločenskými silami, ktoré jednotlivci a skupiny nachádzajúce sa na jej okraji nedokážu sami ovplyvniť a zmeniť a na druhej strane je potrebná veľká politická vôľa k zmene. Táto politická vôľa však do veľkej miery v Česku chýba, pretože väčšinové obyvateľstvo vníma chudobu viac ako dôsledok vlastného (ne)príčinenia a politici dokážu veľmi schopne využiť nacionalistickú kartu, na ktorej si potom budujú celú politickú kariéru (ako napríklad pán Čunek vo Vsetíne), pretože ich mienkotvorný vplyv buď nie je plne uvedomovaný, alebo je obyvateľstvo na oboch stranách tak frustrované, že počuje už len na nenávistné prejavy, ktoré sľubujú rýchle riešenia dlhovekých problémov spoločného nažívania. Aj Wilson však ukazuje, že toto nemôže byť cesta k bezproblémovému spolunažívaniu a politici musia tzv. prehodiť výhybku.

V skratke sa dá povedať, že Wilsonov model zahŕňa nielen explicitne rasové štrukturálne sily, ale aj politické jednania a neosobné ekonomické sily, spolu s prevládajúcimi národnými predstavami a presvedčeniami o rase a etnicite a tiež s kultúrnymi špecifikami, ktoré vznikli v dôsledku dlhodobej izolácie a ekonomickej podriadenosti. Zdôrazňuje, že všetky problémy spojené s chudobou sa ešte prehľbujú jej koncentráciou v priestore a apeluje na ľudí zodpovedných za sociálnu politiku, aby tento fakt brali do úvahy pri utváraní konkrétnych politík a práve tento poznatok by mal byť zdôraznený pre politikom a samosprávam v českej či akejkoľvek inej spoločnosti, pretože práve štrukturálne podmienky vytvárajú kontext, v rámci ktorého sa formujú kultúrne odpovede na chronickú ekonomickú a rasovú subordináciu a koncentrovanú chudobu.

Michaela Stejskalová